

GLORIAM PRAECEDIT HUMILITAS
(PRZ 15,33)
KSIĘGA PAMIĄTKOWA
DLA KSIĘDZA PROFESORA ANTONIEGO TRONINY
W 70. ROCZNICĘ URODZIN
CZĘSTOCHOWA 2015, s. 217-235

O. ANDRZEJ S. JASIŃSKI OFM
(UNIWERSYTET OPOLSKI)

WSCHODNIA BRAMA ZEWNĘTRZNA **(EZ 40,6-16; 44,1-3)**

Prorok Ezechiel, który przebywał na wygnaniu w Babilonii,¹ odbywał liczne podróże duchowe do Jerozolimy.² Zapowiadał zburzenie miasta (Ez 4,1-3), opisał historię jego grzechów (Ez 16),³ a w końcu zaprezentował wyidealizowane miasto oraz jego świątynię i nowy podział ziemi Izraela (Ez 40–48).⁴ W tej ostatniej części Księgi Ezechiela nie pojawia się już nazwa Jerozolima, występuje jedynie termin „miasto”, które w końcu otrzymało nazwę *JHWH šāmmā* („Jahwe tam [jest]”, por. Ez 48,35). Ezechielowy opis miasta i świątyni nie odpowiada w pełni kształtom Jerozolimy odbudowanej po niewoli, a tym bardziej Jerozolimie wielokrotnie przekształcanej w ciągu długich wieków jej istnienia.⁵ Aktualne mury miejskie pochodzą z epoki Sulejmana Wspaniałego

¹ Ezechiel był głosem Jahwe wśród zesłańców. Por. D. ROM-SHILONI, *Ezekiel as the Voice for Exiles and Constructor of Exilic Ideology*, HUCA 76 (2005) s. 1-45.

² Por. J. HOMERSKI, *Wódz duchowy narodu wybranego na wygnaniu*, RBL 22 (1969) s. 57-74.

³ Por. I. HAAG – S. LLEWELYN – J. TSONIS, *Ezekiel 16 and Its Use of Allegory and the Disclosure of Abomination Formula*, VT 62 (2012) s. 198-210.

⁴ Jest to wizja nowej rzeczywistości. Por. J. HOMERSKI, *Księga Ezechiela. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy*, PŚST XI/1, Poznań 2013, s. 271.

⁵ Tę kwestię podejmuje S.N. BUNTA, *In Heaven or on Earth: A Misplaced Temple Question*

(XVI w.), lecz w wielu miejscach opierają się na wcześniejszych fundamentach. Dotyczy to zwłaszcza muru wschodniego.⁶ Dzisiejszy podróżnik obserwujący miasto od strony Góry Oliwnej dostrzega zamkniętą Bramę Złotą. W tej części obwarowań mur miejski pokrywa się z murem świątynnym. Przyczyny zamknięcia tej bramy są różnorodnie interpretowane. Czasami sięga się do dwu tekstów starotestamentalnych, które miałyby uzasadniać ten fakt (Za 9,9; Ez 44,1-3).⁷ Wizja Ezechiela jednak nie odnosi się do tak ukonkretnionej historycznie i architektonicznie Jerozolimy.⁸ Tekst proroka zawiera przesłanie duchowe, które zostało ujęte w konwencji miasta kojarzonego z Jerozolimą i jej świątynią. Treść fragmentów Ez 40,6-16; 44,1-3 można interpretować wyłącznie w kontekście całej wypowiedzi Ez 40–48.

W opisie świątyni oraz miejsca świętego prorok poświęca wiele uwagi bramom: wschodniej, północnej i południowej (zewnątrznym i wewnętrznym).⁹ W tekście Ez 44,1 jest mowa o wschodniej bramie zewnętrznej. Jej dokładny opis znajduje się w perykopie Ez 40,6-16.¹⁰

1. OPIS BRAMY WSCHODNIEJ (EZ 40,6-16)

Tekst Ez 40-48 zawiera opis wizji, jaką prorok otrzymał w dwudziestym piątym roku wygnania, czyli w roku 572 przed Chr.¹¹ Wówczas to historyczna Jerozolima i jej świątynia leżały w gruzach. Prorok, jako stróż pośród zesłańców (Ez 3,16-21; 33,1-9), miał przekazać ludowi dobrą nowinę o odnowie, która nastąpi po wcześniejszym karaniu Izraela za grzechy, zwłaszcza bał-

about Ezekiel's Visions, w: *With Letters of Light: Studies in the Dead Sea Scrolls*, ed. D.V. Arbel – A. Orlov, Berlin 2010, s. 28-44.

⁶ Por. R. ELLENBLUM – A. RAMON, *The Walls of Jerusalem*, Jerusalem 1995, s. 7-9.

⁷ Por. R. KASHER, *The Plans of Restoration: Between Ezekiel and Zachariah*, „Beit Mikra” 56 (2011) 2, s. 33-57.

⁸ Por. T. KRAEGER, *Geschichtskonzepte im Ezekeilbuch*, Berlin 1988, s. 40-52.

⁹ Na temat bram w środowisku biblijnym zob. Z. HERZOG, *Das Stadttor in Israel und in den Nachbarländer*, Mainz Am Rhein 1986.

¹⁰ Dla semitów świątynia składała się z budynku otoczonego dziedzińcami i murem zewnętrznym. Por. R. RUMIANEK, *Księga Ezechiela. Thumaczenie i komentarz*, Warszawa 2009, s. 363.

¹¹ Por. H. TURKANIK, *Księga Ezechiela*, Jastrzębie Zdrój 2011, s. 169.

wochwalstwa.¹² Prorok, jak sam to stwierdza, był prowadzony ręką Jahwe: „W widzeniach Bożych przyprowadził mnie do ziemi Izraela i postawił mnie na górze wzniosłej bardzo; a na niej (była) jakby budowla miasta, na południe” (Ez 40,2). Opis usytuowania miasta rodzi skojarzenia z Syjonem, na którym Salomon wybudował świątynię. To właśnie ona miała stać się obiektem oglądu proroka, któremu towarzyszył mąż-przewodnik stojący w bramie (w. 3).¹³ Wszystko to, co ujrzał Ezechiel, miało być dalej przekazane domowi Izraela, czyli zesłańcom (w. 4). Pierwszym obiektem dostrzeżonym przez proroka był mur otaczający świątynię dookoła. Towarzyszący mu mąż posiadał przyrządy miernicze,¹⁴ dzięki którym mógł precyzyjnie określić wszystkie miary zespołu świątynnego (w. 5).¹⁵

Mąż-przewodnik, który zajmował pozycję stojącą (w. 4) przejmuje następnie funkcję właściwego przewodnika: „I wszedł do bramy, której oblicze jej (było skierowane) na drogę ku wschodowi, wstąpił po stopniach jej i zmierzył próg bramy; trzcina jedna szerokości i próg jeden, trzcina jedna szerokości” (w. 6).¹⁶ Motyw ruchu został wyrażony formułą: *wajjābô'* („i wszedł”). Ten sam rdzeń opisuje wcześniejsze doświadczenie Ezechiela: prowadzenie przez Jahwe (ww. 1-4). Mąż, którego Ezechiel na początku ujrzał przy bramie na zewnątrz murów, spełniał niejako funkcję odźwiernego oraz przewodnika.¹⁷ Jego zadaniem było wprowadzenie i oprowadzenie Ezechiela po budowlę.

Pierwsza opisywana brama była skierowana na wschód. Tę myśl wyraża semicki zwrot: „której oblicze jej (było skierowane) na drogę ku wschodowi”. Kierunek wschodni był uprzywilejowany w wypowiedziach Ezechiela, co było zgodne z tradycją semicką. Termin *qāḏīm* oznacza zarówno wschód jak

¹² Por. T. GANZEL, *The Purification of the People in Ezekiel: the Pentateuchal Background*, Beit Mikra 53 (2008) 1, s. 47-58.

¹³ Wizja byłaby dla Ezechiela niezrozumiała dlatego otrzymał przewodnika. Por. R. RUMIANEK, *Wizje pomyślności w Księdze Ezechiela*, Warszawa 1998, s. 165.

¹⁴ W. 5 zawiera informacje, które będą ważne dla całej sekcji poświęconej opisowi świątyni. Por. D.I. BLOCK, *The Book of Ezekiel. Chapters 25-48*, NICOT, Grand Rapids 1998, s. 516.

¹⁵ Werset ten rozpoczyna relację o wędrówce po świątyni. Por. W. PIKOR, *Rola ziemi w przymierzu Boga z Izraelem. Studium historyczno-teologiczne Księgi Ezechiela*, Lublin 2013, s. 324.

¹⁶ Tłumaczenie oddaje charakter składni semickiej.

¹⁷ Nazywany też aniołem architektem. Por. J. HOMERSKI, *Księga Ezechiela*, s. 274.

i przód.¹⁸ Uważano, że od strony wschodniej sływa błogosławieństwo Boże oraz pomyślność (symbolizowane wschodem słońca).¹⁹ Ezechiel, opisując już wcześniej opuszczenie przez chwałę Jahwe świątyni jerozolimskiej, stwierdza: „I podniosły cheruby skrzydła swe i uniosły się z ziemi na oczach moich, gdy one wychodziły, koła (były) przy nich, i stanęły u wejścia bramy domu Jahwe, wschodniej, a chwała Boga Izraela nad nimi (była) na górze” (Ez 10,19). Chwała Jahwe, porzucając świątynię (od strony bramy wschodniej), zatrzymała się na górze (Oliwnej). Wydarzenie to odnosiło się do starej świątyni; także do nowego sanktuarium został wprowadzony prorok od strony bramy wschodniej. W ten sposób zamyka się niejako cykl wyjścia i wejścia. Jahwe opuszczając świątynię ziemską, będzie obecny w odnowionym sanktuarium, do którego wkroczy Jego chwała, dokona się to właśnie od strony wschodniej (Ez 43,1-2).²⁰ Do tej świątyni będzie miał przystęp odnowiony Izrael.²¹ Zapowiedzią tego procesu była obecność Ezechiela przy bramie wschodniej. Jahwe zatem przezwyciężył niepowodzenie jakie wcześniej spotkało naród; otwierając bramę wschodnią, wprowadził do świątyni lud błogosławiony (reprezentowany przez proroka).²²

Dostępu do bramy i przejścia przez nią strzegł mąż-przewodnik. Brama znajdowała się na podwyższeniu, dlatego prowadziły do niej schody. Ten fakt potwierdza informację z w. 2, w którym mowa o tym, iż budowla była położona na bardzo wzniosłej górze (w. 2). Mąż rozpoczął wstępowanie na górę (*wajja 'al*). Pojawia się tu motyw znany z „Psalmów stopni” (Ps 120-134), w których występują zwroty mówiące o przybywaniu do świątyni: „Tam wstępują (*'ālû*) pokolenia, pokolenia Pańskie, według prawa Izraela, aby wiel-

¹⁸ Por. L. KOEHLER – W. BAUMGARTNER – J.J. STAMM, *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*, t. II, red. wyd. pol. P. Dec, PSB, Warszawa 2008, s. 139.

¹⁹ Por. L. RYKEN – J.C. WILHOIT – T. LONGMAN, *Słownik symboliki biblijnej*, PSB, Warszawa 2003, s. 1117.

²⁰ Doświadczenie chwały Jahwe stało się udziałem proroka już nad rzeką Kebar (Ez 1,28). Por. J. HOMERSKI, *Księga Ezechiela*, s. 285.

²¹ Chwała Jahwe powróciła do świątyni w tym samym majestacie jak ją opuściła. Por. R. RUMIANEK, *Wizje pomyślności*, s. 171.

²² Prorok miał w pamięci bramy Jerozolimy historycznej, tym niemniej znał również wygląd bram mezopotamskich. Por. A. SWALONEN, *Die Türen des alten Mesopotamien: Eine lexikalische und kulturgeschichtliche Untersuchung*, Helsinki 1961, s. 33-34.

bić imię Jahwe” (Ps 122,4). Opisywany przez Ezechiela mąż zachowywał się zatem jak pielgrzym. Pątnicy często przybywali do Jerozolimy od strony wschodniej. Szli oni bowiem do miasta wzdłuż Jordanu, gdyż tamtędy (tzn. od strony północnej) biegły ważne szlaki handlowe i pątnicze. Wprawdzie prorok abstrahuje od konkretów historycznej świątyni, lecz sformułowania, jakimi się posługiwał, wywoływały u odbiorców stosowne skojarzenia, Izraelici mieli bowiem utrwalony obraz historycznej Jerozolimy, za którą tęsknili (Ps 137).

Przewodnik spełniał również funkcję mierniczego. Bramy miały po siedem stopni (ww. 22.26), a zatem ich liczba była pełna, zgodnie z symboliką semicką. Na najwyższym punkcie schodów znajdował się próg (hebr. *sap*).²³ Próg wyznaczał punkt graniczny między dwoma sferami (*profanum* a *sacrum*). W dawnej świątyni jerozolimskiej był urząd strażnika progu (Jr 35,4). Jego zadaniem była troska o czystość świątyni i usuwanie wszelkich elementów pogańskich (2Krl 22,4). Wymiar progu, odmierzonego przez męża, wynosił jedną trzecinę, a zatem ok. trzy metry, tyle samo, co podstawowe wymiary muru (wysokość i szerokość). Ta zbieżność nie była przypadkowa, lecz wpisywała się w harmonię kształtów i proporcji całej budowli. Poszczególne stopnie zapewne również posiadały szerokość ok. trzy metry.²⁴

Następnie prorok opisuje szczegóły architektoniczne bramy: „A wnęka, trzcina jedna długości i trzcina jedna szerokości; a między wnękami pięć łokci; a próg bramy od strony przedsionka bramy od świątyni, trzcina jedna” (w. 7). Bramy w starożytności semickiej były obiektami rozbudowanymi i spełniały różnorodne funkcje, przede wszystkim: obronną,²⁵ komunikacyjną²⁶ i kulturową.²⁷ Posiadały one drzwi, o których w w. 7 nie ma mowy. Tradycyjnie bramy otwierano rano, a zamykano wieczorem (Joz 2,5; Sdz 19,27). Opis Ezechiela wskazuje na charakter obronny bramy. Wieże i bramy usytuowane w

²³ Tym terminem nazywani byli urzędnicy królewscy, odźwierni. Por. L. KOEHLER – W. BAUMGARTNER – J.J. STAMM, *Wielki słownik hebrajsko-polski*, t. I, s. 715.

²⁴ Por. J. HOMERSKI, *Księga Ezechiela*, s. 273.

²⁵ Chroniła wejścia do kompleksu świątynnego. Por. D.I. BLOCK, *The Book of Ezekiel*, s. 521.

²⁶ Wielofunkcyjność bram miejskich w Izraelu omawia G. SZAMOCKI, *Motyw bramy w Nowym Testamencie*, Pelplin 2001, s. 23-37.

²⁷ Por. M. HARAN, *Temples and temple-service in ancient Israel*, Oxford 1978, s. 50-89.

murach umożliwiały działania defensywne w sytuacji oblężenia. Wprawdzie o oblężeniu w Ez 40 nie ma mowy, lecz opis bramy nawiązuje do zwyczajów wówczas znanych. Archeologia odsłoniła bramy miejskie (warowni) z rejonu Kanaanu pochodzące już z okresu wczesnego brązu (schyłek IV tysiąclecia przed Chr.).²⁸ W miarę rozbudowy murów, bramy stawały się wąskimi i długimi przejściami połączonymi z drogą prowadzącą do centrum miejscowości. Z okresu Salomona pochodzą bramy odkryte w Megiddo zaopatrzone w liczne filary, oddzielone od siebie wnękami. O takich wnękach (hebr. *hattā'im*) wspomina również Ezechiel.²⁹ Mogły one służyć jako pomieszczenia, w których przebywali strażnicy pilnujący dostępu do wnętrza miejscowości. Wnęki miały kształt kwadratu o boku jednej trzeciny, natomiast oddzielające je filary były długości pięciu łokci (ponad 2,5 m).

Konstrukcja bramy prezentowała się niezwykle okazale: „I zmierzył przedsionek bramy od świątyni, trzcina jedna. I zmierzył przedsionek bramy osiem łokci, a jego filary dwa łokcie, a przedsionek bramy (był) od świątyni” (ww. 8-9). W architekturze bramy znalazło się miejsce na przedsionek (hebr. *'ulām*). Ten sam termin pojawia się również w opisie przedsionka dawnej świątyni (1Krn 28,11; por. Ez 40,48).³⁰ Przedsionek bramy znajdował się w jej najgłębszej części i prowadził do wnętrza obrębu świątynnego. Był on o wymiarach jednej trzeciny (3 m) na osiem łokci (ok. 4 m). Przedsionek był oddzielony od wnęk filarami, które miały dwa łokcie (ok. 1 m).

Brama wschodnia była niezwykle wzmocniona. „I wnęki bramy (skierowanej) drogą na wschód, (były po) trzy z tej i trzy z tamtej (strony); miara jednej (taka sama) dla trzech (z) nich; i pomiar (ten sam) jeden dla filarów z tej i z tamtej (strony). I zmierzył szerokość wejścia bramy: dziesięć łokci, długość bramy trzynaście łokci” (ww. 10-11) Brama posiadała aż sześć wnęk z każdej strony. Były one jednakowych rozmiarów, zbudowane na planie kwadratu, o boku ok. trzech metrów. Pomiędzy wnękami znajdowały się filary. Szeroko-

²⁸ Por. S. GADECKI, *Archeologia biblijna*, t. 1, Gniezno 1994, s. 147.

²⁹ Były to wnęki wartownicze. Por. L. KOEHLER – W. BAUMGARTNER – J.J. STAMM, *Wielki słownik hebrajsko-polski*, t. II, s. 615.

³⁰ Przedsionek (*'ulām*) w świątyni Salomona był szeroki na 5 m, a długi na 10 m. Por. A.S. JASIŃSKI, *Jerozolima. Promień miłości Jahwe*, Kraków 1999, s. 28.

kość bramy liczyła dziesięć łokci (ok. 5 m), a jej długość mierzyła trzynaście łokci (ok. 6,5 m).

Pomiędzy głównym przejściem w bramie a wnękami była linia, która mogła być swoistym progiem o szerokości jednego łokcia: „A granica przed wnękami: łokieć jeden i łokieć jeden granicy z tej strony. A wnęka sześć łokci z tej strony sześć łokci z tamtej strony” (w. 12). Granica przebiegała od wschodu do zachodu, zgodnie z ukierunkowaniem całej konstrukcji. Wspomniane progi miały sześć łokci długości, a było ich sześć, zgodnie z liczbą wszystkich wnęk. Obecność wielu progów świadczyła o kunszcie architektonicznym całej budowli, która posiadała liczne pomieszczenia, wyraźnie od siebie oddzielone. Prorok, powtarzając wymiary poszczególnych wnęk (sześć łokci na sześć łokci), przypomina, że pomieszczenia te były kwadratami, co mogło oznaczać konstrukcję bardzo harmonijną, która wpisywała się w doskonałość kształtów całej bramy.³¹

Prorok konsekwentnie przypomina o funkcji mierniczego, jaką spełniał mąż-przewodnik. „I zmierzył bramę od dachu (jednej) wnęki do dachu jej (drugiej); szerokość dwadzieścia pięć łokci, wejście naprzeciw wejścia” (w. 13). W Księdze Ezechiela formuła *wajjāmād* („i zmierzył”) występuje bardzo często (Ez 40,5.6.8.9.11.13.19.23.27.28.32.47.48; 41,1.2.3.4.5; 47,3.4.5). Odnosi ona się do opisu świątyni i jej otoczenia (Ez 40-42). Dotychczasowe pomiary dotyczyły dolnych partii konstrukcji. W w. 13 pojawia się natomiast wzmianka o dachu (hebr. *gāg*). Ten hebrajski termin oznacza zarówno dach, jak i sufit, a więc to wszystko, co stanowi najwyższą część konstrukcji.³² Prorok jednak nie jest zainteresowany wszystkimi szczegółami architektonicznymi, a jedynie wymiarami całej bramy, a konkretnie jej szerokością. Wynosiła ona dwadzieścia pięć łokci, a zatem ok. 12,5 m. O kształcie całej konstrukcji informuje ostatnia fraza w. 13: „wejście naprzeciw wejścia”. Chodzi o skrajne punkty bramy na linii wschód – zachód. Od zewnątrz wkraczało się do bramy

³¹ Brama była częścią świątyni, która miała być budowlą doskonałą. Dla Ezechiela mogły być również wzorcami budowle w Babilonie. Por. C. SCHEDL, *Historia Starego Testamentu. Tom IV: Zew proroków*, Tuchów 1995, s. 351.

³² Por. L. KOEHLER – W. BAUMGARTNER – J.J. STAMM, *Wielki słownik hebrajsko-polski*, t. I, s. 167.

od strony wschodniej, a następnie przechodziło prostym przejściem wzdłuż wnek, aż w końcu dochodziło się do wyjścia prowadzącego na zewnętrzny dziedziniec świątynny. Ogólny plan bramy był zatem prosty, w przeciwieństwie do innych możliwych konstrukcji, np. na planie litery „L” lub podwójnej „L”. Opisana brama miała przejście w kształcie linii prostej. W zachowanych murach Jerozolimy (z XVI w.) obecne są wszystkie trzy możliwości: np. Brama Damasceńska (podwójne „L”), Brama Jafska i Brama Syjońska (pojedyncze „L”), a Brama Lwów (prosta linia).³³ Brak „labiryntu” stanowił zachętę wejścia do wnętrza, z którego miał Ezechiel skorzystać (w sensie duchowym).

W toku dalszego opisu prorok stwierdza: „I uczynił filary (na) sześćdziesiąt łokci, a dla filaru dziedziniec bramy dookoła ze wszystkich stron” (w. 14). W miejsce typowej formuły *wajjāmād* („i zmierzył”) w. 14 występuje wyrażenie *wajja ‘aś* („i uczynił”); por. Ez 18,27). Czasownik *‘aśāh* bardzo często występuje w Ez 40-48, lecz w kontekście opisu istniejących już elementów budowli (Ez 40,17; 41,18-20), a nie czynności wykonywanej przez męża-przewodnika. Mierniczy nie był budowniczym, lecz dokonywał pomiarów. W. 14 odnosi się do wymiarów filarów (hebr. *‘ēlīm*). Termin *‘ajil* w pierwotnym znaczeniu oznacza barana (Ez 27,21),³⁴ natomiast w architekturze nazywano tak filary (w botanice duże drzewo, por. Iz 57,5). Owe filary znajdowały się przy wyjściu bramy (prowadzącej na dziedziniec zewnętrzny świątyni), a ich wysokość liczyła sześćdziesiąt łokci, czyli ok. 30 m. Górowały one nad całą budowlą, która otoczona była dziedzińcem zewnętrznym.

Prorok następnie podaje długość całej konstrukcji: „A w kierunku oblicza bramy wejściowej, w stronę oblicza przedsionka bramy wewnętrznej: pięćdziesiąt łokci” (w. 15). Długość zatem całej budowli wynosiła pięćdziesiąt łokci (ok. 25 m). Taki odcinek musiał przejść każdy, kto korzystał z bramy wschodniej (była ona jednak zamknięta). Było to przejście, które „przygotowywało” do opuszczenia sfery *profanum* i wkroczenia do sfery *sacrum*. Podane wielkości (ww. 11.13.14.15) zawierają pełne wymiary bramy: długość – pięćdziesiąt łokci, szerokość – dwadzieścia pięć łokci, wysokość (filarów)

³³ Por. J. MURPHY-O’CONNOR, *Przewodnik po Ziemi Świętej*, Warszawa 1996, s. 25-38.

³⁴ Por. L. KOEHLER – W. BAUMGARTNER – J.J. STAMM, *Wielki słownik hebrajsko-polski*, t. I, s. 39.

– trzydzieści łokci, szerokość wewnętrznego przejścia – trzynaście łokci. Do tego trzeba dodać zawężenie odrzwi (długość progu) – jedna trzcina, czyli ok. trzech metrów (w. 6).

Kończąc opis bramy zewnętrznej, prorok informuje o pewnych szczegółach budowli: „I (były) okna zakratowane we wnękach, i przy filarach ich do środka przy bramie dookoła ze wszystkich stron; i tak (było) dla przedsionków, i okien dookoła ze wszystkich stron do środka; a na filarze (były) palmy” (w. 16).

Po pierwsze, wnęki były zaopatrzone w zakratowane okna (hebr. *ḥal-lonôt 'ăṭumôt*). To pierwszy tekst, w którym prorok wspomina o oknach (Ez 40,16.22.25.29.33.36; 41,16.26). Nie miały one funkcji okien zewnętrznych (dostarczanie światła i świeżego powietrza), ponieważ znajdowały się w murze wewnętrznym wnęk, czyli skierowane były na przejście znajdujące się w bramie (między wejściem a wyjściem) i zaopatrzone były w kraty (Ez 41,16.26). Już w pierwszej świątyni były zakratowane okna (1Krl 6,4).³⁵ Ezechiel, podając ten szczegół, jeszcze bardziej wskazuje na charakter obronny całej konstrukcji. Liczba tych okien nie została podana, musiała być jednak znaczna i wypełniała całą wewnętrzną przestrzeń bramy, o czym świadczy rozbudowana w w. 16 formuła: „zakratowane we wnękach i przy filarach ich do środka przy bramie dookoła ze wszystkich stron; i tak (było) dla przedsionków i okien dookoła ze wszystkich stron do środka”.

Po drugie, przy filarze były palmy (hebr. *timorîm*). Palmy miały stanowić stały element ornamentyki świątyni (Ez 40,16.22.26.31.34.37; 41,18.19.20.26). Prorok nawiązuje w ten sposób do tradycji znanej już z epoki Salomona: Ponadto na wszystkich ścianach świątyni wokoło wyrzył jako płaskorzeźby podobizny cherubów i palm oraz girlandy kwiatów wewnątrz i na zewnątrz” (1Krl 6,29; por. 1Krl 6,32.35; 7,36; 2Krn 3,5). Palma, obok winnej latorośli, drzewa figowego, granatu, pszenicy, jęczmienia oraz oliwki, należała do najważniejszych roślin wspominanych w Starym Testamencie.³⁶

³⁵ Architektura bramy przypominała swym wyglądem konstrukcję z czasów Salomona. Por. J. HOMERSKI, *Księga Ezechiela*, s. 275.

³⁶ Por. Z. WŁODARCZYK, *Siedem upraw biblijnych i ich symbolika*, Kraków 2008, s. 11-14.

2. ZAMKNIĘTA BRAMA WSCHODNIA (Ez 44,1-3)

Ponowny opis bramy wschodniej (Ez 44,1-3)³⁷ jest poprzedzony informacją o powrocie chwały Jahwe do świątyni (Ez 43,1-12) oraz opisem ołtarza i jego poświęcenia (Ez 43,13-27).³⁸ Składane ofiary miały być miłe dla Jahwe, On też zapewniał o swojej przychylności względem ludu (w. 27).

Począwszy od tekstu Ez 44,1 następuje zmiana w relacji Ezechiela, a mianowicie dalsza mowa nie jest już skierowana do całego ludu (jak poprzednia), lecz jej adresatem staje się ponownie prorok: „I zawrócił mnie drogą bramy miejsca świętego (położonego) na zewnątrz, skierowanego (na) wschód, a ona była zamknięta” (w. 1). Zanim zostały skierowane słowa do proroka (ww. 2-3), jest mowa o geście: „I zawrócił (hebr. *wajjāšēb*) mnie”. Kto uczynił ów gest? Jahwe czy też mąż-przewodnik? Zgodnie z całym kontekstem w. 1, poprzedzającym i następującym (Ez 43,18-27; 44,2-3), Jahwe był Tym, który przemawiał do proroka. Mąż-przewodnik jednak znajdował się ciągle niejako w tle wszystkich opisów Ezechiela. Nie ma jednak większego znaczenia, kto był autorem gestu określonego formułą *wajjāšēb*. Istotne jest natomiast to, że ów gest dokonał się za sprawą i zgodnie z zamysłem Jahwe. Prorok wskazuje, że czynność, do wykonania której został przynaglony, nie była tożsama z czynnościami wykonywanymi poprzednio. Gesty przewodnika (Jahwe lub męża) prowadzącego Ezechiela tekst wyraża rdzeniem *bw'* (np. 40,1.2; 43,5; 44,4), natomiast rdzeń *šwb* pojawia się w bloku 40-48 po raz pierwszy, właśnie w omawianym wersecie.³⁹ Ezechiel wskazuje na wydarzenie przełomowe, na zwrot w relacji, na punkt, do którego zmierzał jego dotychczasowy zapis. Świątynia została opisana, ołtarz poświęcony, ofiary składane, kapłani podjęli służbę, a nade wszystko powróciła chwała Jahwe do świątyni (cały opis to jednak wizja dotycząca przyszłości). Prorok stał się świadkiem tych wydarzeń.⁴⁰

³⁷ Na temat redakcji tego fragmentu zob. W. PIKOR, *Rola ziemi w przymierzu*, s. 316.

³⁸ Ołtarz opisany przez Ezechiela był podobny do zikkuratu. Por. R. RUMIANEK, *Księga Ezechiela*, s. 364.

³⁹ Rdzeń ten wyraża również ideę nawrócenia. Por. F. RIENECKER – G. MAIER, *Leksykon biblijny*, Warszawa 2001, s. 527.

⁴⁰ Por. T.J. BETTS, *Ezekiel the Priest: A Custodian of Tora*, New York 2005, s. 45-67.

Chociaż miejscem najważniejszym w całym obiekcie pozostawała wewnętrzna świątynia (zwłaszcza *d^ebîr*), tym niemniej zawrócenie proroka ku zewnętrznej stronie sanktuarium miało znaczenie fundamentalne. Kierunek wschodni był od początku uprzywilejowany w relacji Ezechiela o nowej świątyni (Ez 40,6-16.32-34; 43,1-12), idea ta została przypieczętowana stwierdzeniem: „A oto chwała Boga Izraela przyszła z drogi wschodniej; a głos jej, jak głos wód wielkich, a ziemia jaśniała od chwały Jego” (Ez 43,2). Ezechiel wskazuje zatem na drogę świętą, która prowadziła od bramy wschodniej do Miejsca Najświętszego (hebr. *d^ebîr*). Była to droga chwały Jahwe.⁴¹

W w. 1 Ezechiel stosuje szereg kluczowych terminów: *derek* („droga”), *ša‘ar* („brama”), *miqdāš* („miejsce święte”), *qādîm* („wschód”)⁴² oraz *sāgūr* („zamknięta”). Droga wyznacza kierunek dążenia do celu. W tym wypadku była to brama. Jej istotną funkcją było umożliwienie przejścia (z jednej przestrzeni do drugiej, które były od siebie oddzielone) oraz ochrona przed niebezpieczeństwami. Dlatego każda czynna brama była otwierana i zamykana. Podczas gdy brama była otwarta, stawała się częścią drogi, natomiast w chwili jej zamknięcia stawała się częścią oddzielającego obie przestrzenie muru. W opisie proroka zamknięta brama była swoistym znakiem. W dotychczasowej relacji proroka wszystkie bramy były otwarte, a więc umożliwiały swobodne poruszanie po całej świątynnej przestrzeni (dotyczyło to zwłaszcza męża-przewodnika). W zwrotnym momencie (*wajjāšēb*) zmienia się wszystko. Droga prowadząca od świątyni, określonej w tym przypadku rzeczownikiem *bajit*, kończy się na zamkniętej bramie. Brama staje się częścią muru zewnętrznego, a jednak nie traci swej nazwy, pozostaje dalej jako *ša‘ar*. Oznacza to, że miała do spełnienia w dalszym ciągu istotną rolę, stała się czymś znacznie ważniejszym od bramy jako takiej. Na to właśnie wskazuje uwaga, że była zamknięta. Ezechiel wcześniej zaledwie raz przywoływał ideę zamknięcia: „I wstąpił we mnie duch i postawił mnie na me nogi, i rozmawiał ze mną mówiąc do mnie:

⁴¹ Por. E. KECK, *Beside the Chaber River. The Glory of Yahweh Name Theology and Ezekiel's Understanding of Divine Presence*, Boston 2011, s. 45-56.

⁴² W historycznej Jerozolimie brama na wschód była zwrócona w stronę Doliny Cedron i Góry Oliwnej. Por. H. TURKANIĆ, *Księga Ezechiela*, s. 181.

Idź, zamknij się (*hissāgēr*) pośrodku swego domu” (Ez 3,24). „Zamknięcie się” proroka miało na celu wykonanie czynności symbolicznej (pozbawienie mowy). Dla Ezechiela rdzeń *sgr* służy do określania czynności (stanu), która mówi o oddzieleniu sfery Jahwe od sfery *profanum*.⁴³ „Zamknięcie” się proroka w domu oznaczało stworzenie właśnie takiej sfery. Ezechiel stał się nośnikiem słowa Jahwe, które na pewien czas było niedostępne dla ludu (symbol niemowy). W opisie nowej świątyni prorok kilkakrotnie przywołuje ideę wyrażoną przez rdzeń *sgr*. Czyni to zawsze w kontekście bramy i kierunku wschodniego (Ez 44,1.2.46,1.2.12). W tekście Ez 46,1-12 mowa jest o wschodniej bramie wewnętrznej, która czasowo była zamykana, w przeciwieństwie do wschodniej bramy zewnętrznej na trwałe zamkniętej. Ten fakt podkreśla wyjątkowość całego obiektu nazwanego w w. 1 wyrażeniem *hammiqdāš* („miejsce święte”). Pojawiło się ono już w tekście Ez 43,21, natomiast od fragmentu Ez 44,1-3 jest już bardzo często używane (Ez 44,1.5.7.8.9.11.15.16; 45,3.4.18; 47,12; 48,8.10.10.21).⁴⁴ Nie chodzi wyłącznie o centrum świątynne, jakim był *bajit*, lecz o wszystkie budowle znajdujące się wewnątrz murów (zewnętrznych).

Po opisie nowych uwarunkowań (w. 1) prorok przechodzi do relacji o słowach Jahwe: „I rzekł do mnie Jahwe: Brama ta będzie zamknięta, nie będzie otwierana i mąż (żaden) nie będzie wchodził przez nią, gdyż Jahwe, Bóg Izraela, wszedł przez nią, i będzie zamknięta” (w. 2). Nie ma wątpliwości, że mówiącym jest Jahwe, a wcześniejszy gest zawrócenia był z Jego inspiracji (w. 1). Treścią przewodnią słów Jahwe (w. 2) jest „zamknięta brama” (inkluzyja całego wersetu). Słowa Jahwe, stanowiące interpretację, są niezwykle istotne w kontekście wcześniej wprowadzonego tematu „zamkniętej bramy”, który nie został jeszcze wyjaśniony (w. 1). Architektem całego *miqdāš* („miejsca świętego”; w. 1) był Jahwe. On też decydował o wszystkich szczegółach budowlanych obiektu oraz o sprawowanych w nim funkcjach. „Zamknięta brama” utraciła funkcję komunikacyjną (między *profanum* a *sacrum*). Nowy status bramy został opisany w dwu formułach: pozytywnej (*sāgūr* – „będzie zamknięta”) oraz negatywnej (*lō’ jippātēh* – „nie będzie otwierana”). W ten sposób zo-

⁴³ Por. L. KOEHLER – W. BAUMGARTNER – J.J. STAMM, *Wielki słownik hebrajsko-polski*, t. I, s. 697.

⁴⁴ Na znaczenie tego terminu wskazuje D.I. BLOCK, *The Book of Ezekiel*, s. 614.

stał podkreślony permanentny stan bramy – pozostanie ona zamknięta. Została ona wyłączona spod nadzoru świątynnego, stała się szczególnym znakiem obecności Jahwe w *miqdāš*. W „normalnych” warunkach otwieranie bram było zadaniem odpowiednich służb. W świątyni byli to lewici wspomagający kapłanów. Wschodnia brama nie została zamknięta na skutek czynności wykonanej przez służby, lecz owo zamknięcie było aktem wyjątkowym i świadczącym o zwrotnym charakterze wydarzenia, jakie dokonało się w historii nowej świątyni, a mianowicie o wkroczeniu do *miqdāš* (od strony wschodniej) chwały Jahwe (Ez 43,1-12). Skutki tego wyjątkowego wydarzenia zostały ujawnione prorokowi w oparciu o otrzymaną wizję (ww. 1-3). Chwała Jahwe przeszła przez wschodnią bramę.⁴⁵ Tym samym wypełniła się, w sposób doskonały i ostateczny, jej wyjątkowa funkcja (przejście chwały Jahwe). W przyszłości ta brama nie miała już spełniać żadnej innej roli. Zamknięta brama, to znak zamkniętej przestrzeni świętej, której status już nigdy nie ulegnie zmianie.⁴⁶ Nie dokona tego żaden „mąż” (hebr. *'iš*). Ezechiel wprowadza w swoim opisie antytezę: *JHWH* – *'iš* („Jahwe” – „mąż”). Dziełem Jahwe było stworzenie miejsca świętego, natomiast człowiek nie mógł już dokonać destrukcji tego dzieła. Nie powtórzy się zatem sytuacja z okresu pierwszej świątyni, gdy za sprawą odstępstwa Izraela, zostały do świątyni wprowadzone bożki (ohydy), dokonując profanacji świętego miejsca.

Informacja o tym, że żaden mężczyzna nie będzie przechodził przez wschodnią bramę oznacza w swej istocie prawdę, iż do „miejsca świętego” nie dostanie się już nic z tego, co nie jest święte, a więc co nie jest poddane Jahwe. W nawiązaniu do opisu przedstawionego w Ez 43,1-12 (powrót chwały Pana), prorok otrzymuje kolejne zapewnienie: właśnie Jahwe „wszedł” (hebr. *bā'*) przez bramę.⁴⁷ To wydarzenie miało charakter historiozbowczy. Od tego momentu zaistniała sfera świętości, która identyfikuje się z miejscem znanym Izraelowi

⁴⁵ Od tej strony chwała Jahwe opuściła również świątynię. Por. A.S. JASIŃSKI, *Komentarz do Księgi Proroka Ezechiela. Rozdziały 1-10*, OBT 77, Opole 2005, s. 33-35.

⁴⁶ Jest to znak obecności chwały Jahwe w świątyni. Por. W. PIKOR, *Rola ziemi w przymierzu*, s. 345.

⁴⁷ Za zamkniętą bramą będzie realizowany kult pod auspicjami kapłanów (Ez 44,5-31) oraz pod auspicjami księcia. Por. W. PIKOR, *Rola ziemi w przymierzu*, s. 324.

(świątynia). Jednak nie jest to powtórka z przeszłości. Jest to nowa świątynia, która nie powstała na skutek inicjatywy człowieka (pierwsza była zamysłem Dawida). Tym razem Jahwe jest Twórcą wszystkiego. On określa sam siebie tradycyjną formułą: „Bóg Izraela”. Jahwe nie wyparł się swojego ludu, którego korzenie sięgają już czasów patriarchalnych (Izrael = Jakub). Tym, który przeszedł przez bramę wschodnią, był Bóg – Ten sam, który był znany jako wybawca ludu w czasach Mojżesza, obrońca Izraela od wszystkich zagrożeń podczas pobytu ludu w Kanaanie. Jahwe staje się ponownie przewodnikiem, który przeszedł przez bramę, a w tym przejściu tkwi cała nadzieja odnowionego ludu. W Izraelu (przebywającym na terenie świątyni) nie pozostanie już nic z *profanum*, bowiem przystęp wszelkiej obcości (ohydy) został zamknięty (*sāgūr*). W w. 2. imiesłów *sāgūr* występuje dwa razy i akcentuje wagę tego faktu, podkreśla nieodwracalny charakter zaistniałego procesu. Tak uformowana rzeczywistość stanowi „dobrą nowinę” dla Izraela. To dla niego Bóg wszedł przez bramę i ją zamknął. Jahwe zatem stwarza sferę bezpieczeństwa dla swego ludu. Nigdy nie będzie ona już w jakikolwiek sposób naruszona. Miejsce święte będzie mała charakter trwałej sfery przebywania chwały Jahwe oraz dostępu do niej Jego ludu.

Wspomniany w w. 2. „mąż” (hebr. *’iš*) oznacza każdego Izraelitę, łącznie z kapłanami, którzy również nie mogli wkraczać na teren świątynny od strony wschodniej (bramy). Może także oznaczać kogoś obcego, całkowicie nieupoważnionego, który wkraczając do świątyni doprowadziłby do jej ponownej profanacji. Taka sytuacja już nie nastąpi. Został zamknięty dostęp dla obcości, dla bałwochwalstwa, dla tego wszystkiego, co znamionuje *profanum*.

„Wejście” (hebr. *bā’*) Jahwe miało charakter zbawczy i ostateczny. Owoce tego działania będą udziałem Izraela. Dzięki takiemu procesowi błogosławieństwo nie opuści już ludu i nie powtórzy się sytuacja z okresu pierwszej świątyni, która zakończyła się zburzeniem sanktuarium i rozproszeniem ludu. Taka perspektywa naświetlona przez Ezechiela nie została w niczym podważona upadkiem drugiej świątyni, która w dużym stopniu była kontynuacją pierwszej, a więc zaplanowanej i zbudowanej przez człowieka.⁴⁸

⁴⁸ W centrum uwagi Ezechiela pozostaje duchowa odnowa, której podporządkowane są kwe-

W. 3. rozpoczyna się od emfazy: „Książę, (to) książę, on zasiadał będzie w niej, aby jeść chleb przed obliczem Jahwe; z drogi przedionka bramy wejdzie i z drogi jego wyjdzie” Wyrażenie emfatyczne *'et-hannāšî' nāšî'* („książę, [to] książę”) podkreśla rolę podmiotu działającego. Prorok wprowadza tu nową postać (na tle całego bloku w Ez 40-48). Jest nim książę.⁴⁹ Dwukrotnie użycie (na początku w. 3) terminu *nāšî'* jest niezwykle znamienne. Już sama partykuła *'et'* wskazuje wyraźnie na podmiot, do tego rzeczownik *nāšî'* występuje z rodzajnikiem *hē'* (w pierwszym użyciu). Jest to jedyny tekst Ezechiela, w którym postać księcia została tak wyraziście ukazana.⁵⁰ Nie zostało natomiast podane imię własne władcy. Rodzi się pytanie o jakiego księcia tu chodzi? W miejsce imienia prorok wprowadza zaimek osobowy *hû'* („on”). Dopiero po tych trzech określeniach pojawia się w w. 3. czasownik *jēšēb* („zasiadał będzie”). Składnia w. 3. jest inna od składni w. 1., który rozpoczyna się czasownikiem. Dla Ezechiela książętami byli dawni przywódcy Jerozolimy (Ez 7,27; 12,10.12; 19,1; 21,17.30; 22,6), obcy władcy (Ez 26,16; 27,21; 30,13; 32,29; 38,2; 39,1.18); miał nim być również nowy Dawid (Ez 34,24; 37,25). Do tej ostatniej postaci niewątpliwie nawiązuje tu Ezechiel.⁵¹

Emfaza obecna na początku w. 3. wskazuje na księcia wyjątkowego i jedynego, swoistego arcyksięcia, który wyróżnia się spośród wszystkich synów Izraela. Będzie to arcyksiążę, który otrzyma wyjątkowe przywileje. O dwu z nich wspomina prorok.

Po pierwsze, ów książę „zasiadał będzie w niej” (hebr. *jēšēb-bô*). Formuła ta odwołuje się do kontekstu wypowiedzi zawartych w poprzednich wersetych (ww. 1-2), w których była mowa o zamkniętej bramie wschodniej. Ezechiel wykazał dużo staranności o to, aby podkreślić wyjątkowy charakter tej konstrukcji, która na skutek zbawczego wydarzenia (przejście przez nią Boga) otrzymała unikalny status. Mając na uwadze ten fakt, prorok wprowadza temat księcia. Wydawać by się mogło, że bardziej oczekiwaną postacią byłby ka-

stie związane z architekturą świątyni. Por. R. RUMIANEK, *Księga Ezechiela*, s. 373.

⁴⁹ Niektórzy uważają, że w. 3 jest późniejszym dodatkiem. Por. J. HOMERSKI, *Księga Ezechiela*, s. 290.

⁵⁰ Pojawia się tu aspekt kultyczny. Por. D.I. BLOCK, *The Book of Ezekiel*, s. 615.

⁵¹ Prorok wskazuje na nową rolę władcy w kulcie. Por. W. PIKOR, *Rola ziemi w przymierzu*, s. 88.

plan, zwłaszcza pochodzący z pokolenia Sadoka (Ez 40,46; 43,19). Kapłani (arcykapłani) mieli uprzywilejowane miejsce w świątyni (np. wyjątkowe wstępowanie do *d^ehîr*).⁵² Prorok nie interesuje się jednak (w tym miejscu) posługą kapłańską, lecz w centrum jego uwagi pozostaje niezwykle charakter miejsca, jakim była zewnętrzna brama wschodnia (szczegółowo opisana w Ez 40,6-16). Brama ta była znaczną konstrukcją, w której znajdowały się liczne pomieszczenia. Służyła nie tylko do przechodzenia, lecz również do przebywania. Na skutek przejścia przez nią chwały Jahwe utraciła pierwszą funkcję. Pozostała jednak nadal miejscem dostępnym do przebywania. Budowla była obszerna i przez pewien czas pozostała „rezydencją” królewską. Wiadomo, że centralnym miejscem pałacu królewskiego była sala tronowa, w której zasiadał władca sprawujący swój urząd. Chociaż w tekście nie pojawiają się terminy „tron” i „król”, to można zakładać, że Ezechiel ma na myśli te instytucje. Tron symbolizuje majestat, władzę, splendor, chwałę i autorytet. W sensie absolutnym ta charakterystyka odnosi się do Jahwe. W w. 3 księcia nie można jednak utożsamiać z Panem. Chodzi o postać ziemską i przynależącą do Izraela. Zasiadanie na tronie potomka Dawida (księcia/króla) wskazuje na przymierze, jakie łączy Jahwe z Izraelem (2Sm 7; Iz 9,6; Jr 33,17).⁵³ Księżę staje się znakiem tego przymierza.⁵⁴ Nie może być innego zasiadającego, bowiem jest tylko jedno przymierze, mające już charakter trwały, podobnie jak na zawsze będzie zamknięta brama wschodnia.⁵⁵

Po drugie, ów księżę „jeść [będzie] chleb przed obliczem Jahwe” (hebr. *le'êkôl-lehem lipnê*). Posiłki miały ogromne znaczenie (również symboliczne) w kulturze starożytnego Wschodu.⁵⁶ W Izraelu były znakiem przymierza, a w judaizmie każdy posiłek był traktowany jako wspólnota przed obliczem Jahwe. Do tego kolorytu środowiskowego nawiązuje również wypowiedź Eze-

⁵² Nosili również specjalne stroje liturgiczne. Por. R. RUMIANEK, *Księga Ezechiela*, s. 365.

⁵³ Por. H. TURKANIK, *Księga Ezechiela*, s. 181.

⁵⁴ Podobnie jak prorok był znakiem karania dla narodu. Por. J. FRANKOWSKI, *Ezechiel – prorok bezlitosnej kary*, „Znak” 32 (1980) 4, s. 476-492.

⁵⁵ Osoba księcia nie będzie konkurencyjną w stosunku do posługi kapłańskiej Sadokitów. Por. D.I. BLOCK, *The Book of Ezekiel*, s. 616.

⁵⁶ Por. K. MORSE, *Biblijna uczta. Potrawy z Ziemi Świętej*, Warszawa 2001, s. 11-12.

chleba. Posiłek księcia ogranicza się do chleba, który symbolizuje pokarm jako taki, i nawiązuje do idei chlebów pokładnych, znajdujących się w świątyni (Wj 25,30; 1Krn 9,32). Ezechiel nawiązuje wielokrotnie do tematu chleba we fragmencie Ez 4,9-17 oraz pisze o chlebie smutku (Ez 12,18), jaki zawitał w obliczu zbliżającego się upadku Jerozolimy.⁵⁷ Temat chleba, będącego symbolem posiłku, zmieni się radykalnie w nowej rzeczywistości. Książę będzie spożywał chleb przed obliczem Jahwe, zasiadając w miejscu wyjątkowym i niedostępnym dla innych. Ezechiel włącza ten obraz w tematykę przyszłego Dawidowego księcia (Ez 34,24; 37,25), którego dodatkowy rys został wspomniany w w. 3 (Ez 45,7.8.9.16.17.22; 46,2.4.8.10.12.16.17.18; 48,21.22).

Książę nie będzie zasiadał nieustannie w bramie, lecz będzie mógł do niej wkraczać (wyjątkowo) od strony przedsiionka, a następnie tą samą drogą będzie mógł z niej wychodzić (hebr. *jēsē – jābō*). Władca przedstawiony został w sposób dynamiczny. Można przypuszczać, że wszystkie czynności będzie wykonywał wielokrotnie. Jego rola zatem miała mieć charakter służebny i całkowicie podporządkowany woli Jahwe. Tylko Pan raz na zawsze przeszedł przez bramę (w. 2), nadając jej nowy charakter. Stała się ona szczególnie świętym miejscem (zamkniętym), obecność w niej uczującego księcia wiąże ją również z Izraelem i jego zbawieniem.⁵⁸

PODSUMOWANIE

Ezechiel, przebywając na wygnaniu, miał stały kontakt duchowy z Jerozolimą. Miasto to pogrążyło się w otchłani nieprawości, która doprowadziła je do unicestwienia.⁵⁹ Prorok nawet po zburzeniu Jerozolimy i świątyni zachował z tym „miejscem” więzy duchowe. Dzięki otrzymanej wizji stała się dla niego nowym miastem: *JHWH šāmmâ* – „Jahwe tam (jest)”. Jej ogląd rozpoczął się

⁵⁷ Por. J. GALAMBUSH, *Jerusalem in the Book of Ezekiel: City as Yahweh's Wife*, Stuttgart 1992, s. 34-48.

⁵⁸ Por. J. FRANKOWSKI, *Ezechiel – wizje zbawienia*, „Znak” 32 (1980) 11, s. 1438-1450.

⁵⁹ Podobnie jak wiele innych miast starożytnego Izraela. Por. F. VOLKMAR, *Die Stadt im alten Israel*, München 1990, 40-51.

od zewnętrznego muru wraz z bramą wschodnią, a więc od strony wyjścia i powrotu chwały Jahwe. Brama wschodnia stała się wzorem architektonicznym dla wszystkich pozostałych bram, które były właściwie jej kopiami. Zewnętrzna brama wschodnia była najważniejsza. Położona na wprost Miejsca Najświętszego (hebr. *d^ebîr*) była znakiem przejścia chwały Jahwe. Odtąd była już zamkniętą bramą. To, co świeckie, grzeszne i nieczyste nie miało już żadnego przystępu do świątyni. Idealna świątynia ukazana Ezechielowi nie powstała historycznie. Świątynia Zorobabela (odbudowana) po niewoli była w zasadzie kontynuacją poprzedniej. Wizja Ezechiela wskazuje na coś więcej. Miały dokonać się wydarzenia, o których prorok znad rzeki Kebar pisał jeszcze w sposób symboliczny.

~

**THE OUTER EAST GATE (Ez 40:6-16; 44:1-3)
(summary)**

Ezekiel is one of Israel's greatest prophets and theologians. The central event of Ezekiel's ministry and the starting point of his theology was the fall of Jerusalem. The main aim of chapters 40-48 is to present an ideal picture of Jerusalem, the temple and the land of Israel in which Yahweh lives in harmony with his people. In Ez 40:6-16 we are told what was to be expected in view of man's position at the gate, namely the measurement of the gate structure by which access was to be gained to the temple area. After the total measuring of the gate, Ezekiel provides two further details concerning the lighting and the decoration of the interior of the gate. In Ez 44:1-3, the prophet continues the temple tour from the preceding chapters (Ez 40-43). Ezekiel is impressed by the sight of the closed east gate. He declares, because Yahweh has passed through this gate, that it is henceforth barred to all human traffic. Yahweh will reside among the descendants of Israel forever. No enemy, either human or divine, will ever crash his sacred residence or remove him from his throne. Only Yahweh may enter from the outside.

Słowa kluczowe: brama, Ezechiel, Jahwe, Jerozolima, świątynia.

Keywords: Yahweh, Ezekiel, gate, Temple, Jerusalem.

Bibliografia:

- HERZOG Z., *Das Stadttor in Israel und in den Nachbarländer*, Mainz Am Rhein 1986.
- GALAMBUSH J., *Jerusalem in the Book of Ezekiel: City as Yahweh's Wife*, Stuttgart 1992.
- BLOCK D.I., *The Book of Ezekiel. Chapters 25-48*, NICOT, Grand Rapids 1998.
- RUMIANEK R., *Wizje pomyślności w Księdze Ezechiela*, Warszawa 1998.
- HOMERSKI J., *Księga Ezechiela. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy*, PŚST XI/1, Poznań 2013.
- JASIŃSKI A.S., *Komentarz do Księgi Proroka Ezechiela. Rozdziały 40-48*, OBT 149, Opole 2015.